

zadokra szóló hatást keltve – a XVII. század második felében esett meg, amikor is az ukrán szabadságtörekvések a saját állam létrehozása iránti célkitűzésekkel együtt egyenrűly megszűntével fenyegettek.”

E keretmegállapítás igaz voltát sem a lengyel, sem az ukrán tudományosság nem vonja kétségbe. Ezen belül azonban a két fél nézetei igencsak különböznek egymástól. Ennek oka az orosz és az ukrán etnikum elválásának más és más időpontra tétele, a kievi Rusz ukrán voltának elismerése, illetve tagadása, az ukránság lengyel államba való tartozásának időbeli terjedelme (1340-től 1795-ig vagy 1569-től 1686-ig), az ukrán államiság iránti igény megfogalmazódásának Bogdan Hmelnyicki személyéhez kötődése stb.

Az első világháború befejezését követően önálló sodott ukrán állam ellenérdekelt volt az ukrán–lengyel határ megállapításában. Ez a procedúra azzal zárult, hogy Lengyelországnak kb. 4 millió ukrán nemzetiségű állampolgára lett, azaz az ukránok 17%-os részesedésre tettek szert az összlakosságon belül. Az ukrán–lengyel viszony a határmegállapítás miatt – finoman szólva – igencsak hűvös lett, ami akkor is átszűrődött ezen a határon, amikor Ukrajna – tagköztársaságként – a Szovjetunióhoz csatlakozott (1922 végén).

Akármilyen is volt, akárhogyan is változott időben az „ukrán valóság”, e nemzet nacionalistái nem tettek le az összes ukrán egy államban való egyesítésének vágyáról, s ezért, amikor Lengyelország 1939-ben megszűnt létezni, majd amikor a németek meghódították a Szovjetunió nyugati régióit, előbb szovjet, majd német „védnökség” alatt egyaránt Nagy-Ukrajna megszervezésén buzgólkodtak. A vegyes lakosságú területeken a lengyelek kárára valóságos etnikai tisztogatásokat kezdeményeztek, mégpedig gyakorta a terror eszközeit-módszereit használva. Később a lengyelek se maradtak adósak a revansot illetően (Visztula-akció). Az 1944 és 1946 között a Lengyelországban maradt mindössze 200-230 ezer ukránt kényszerrel széttelepítették az ország Németországtól nyert tartományaiba. Több mint tíz évnél kellett eltelnie ahhoz, hogy ezek az ukrán töredékek hallathassák hangjukat, alapíthassanak kulturális egyesületet, indíthassanak sajtóorgánomot.

Ilyen előzmények után Lengyelország mégis elsőként ismerte el az ismét függetlenné vált ukrán államot. A rettenetes közelmúltra való emlékezés azonban itt is és ott is csak lassan normalizálta a helyzetet, aminek pozitív fejleménye az 1997-ben Kijevben aláírt megbékélési nyilatkozat lett. Szerzőnk rövid intellemmel zárja fejtegetéseit: „...nem szabad elfeledkezni a felhalmozódott történelmi adottságokról. A történelem ugyanis a jövő építésére is szolgálhat, azonban pertraktálása közben felettébb gondosan kell eljárni.”

Futala Tibor

Lengyelországi litván kisebbség 1944 és 1999 között

Lossowski, Piotr: Mniejszość litewska w Polsce 1944–1999. = Przegląd Humanistyczny, 44. rok. 2000. 5. no. 27–40. p.

Lengyelországban jelenleg 15,1 ezer litván él, közel az államhatárhoz, az ún. suwalki háromszögben. A második világháború előtt többen – 82,3 ezren – voltak, ám a negyvenes évek végén többféle kitelepítési, lakosságcsere-kezdeményezés, illetve kivándorlási trend miatt fogyatkozott meg a számuk.

Annak ellenére, hogy a lengyelországi litvánok „létszámailag” igen kis minoritást tesznek ki, szervezetség, identitástudat, jogismeret tekintetében felettébb élenjárók az ország kisebbségei között.

Míg a negyvenes évek második felében szülőföldjükön maradásukért, fennmaradásukért kellett küzdeniük, az '50-es évek első felére esik az időközben stabilizálódott lengyelországi létük anyanyelvű intézményekkel – általános iskolákkal, művelődési házakkal, népi együttesekkel – történő „komfortosítása”.

1956 után a körülmények a lengyelországi nemzetiségek, így a litvánok számára is kedvezőbbekké váltak. Ekkor indult el a korábbi nemzetiségi intézmények szinte szüntelen bővítése, amiből a frissen megalakult Litván Társas és Kulturális Egyesület vállalta magára az oroszlánrészt. Megjelent a kezdetben negyedéves, mostanra kéthetes magazinná bővült *Ašura*, a litván nyelvű sajtó első és mindmáig legfontosabb orgánuma. Folytatódott a litván, illetve litván nyelvet is oktató általánosiskola-hálózat bővülése, a művelődési ház- és könyvtárfejlesztés. 1956/57-ben megnyílt a litván líceum.

A szovjet rezsim ellenére is lassan-lassan mód nyílt a határ menti kapcsolatok szervezésére, aminél gyorsabb és szélesebb volt az USA-ban élő litvánokkal való kapcsolatfelvétel. Ez a régi litván elit is nemegyszer bíralt és a lengyel állam által hiába tiltott csomagküldésben csúcsosodott ki.

Az önállóvá vált Litvánia még kedvezőbbé tette a lengyelországi litvánok helyzetét a „nemzeti lét” kérdéseiben. A kapcsolatok akadálytalanná váltak, a litván tv „deszovjetizálódott”, a két állam jószomszédi nyilatkozatot írt alá. Ezzel párhuzamosan Lengyelországban is európaivá fejlődött a nemzetiségi politika, amiről – egyebek mellett – az is tanúskodik, hogy a helyi önkormányzatokban egyre több litván nemzetiségű tagot választanak meg.

Különben a litvánok meglehetősen jól élnek, amiről felmérések tanúskodnak. 80%-uk 80 m²-nél tágasabb házak-lakások tulajdonosa, 11 és 15 hektár közötti termőföldön 10,7, 16 és 20 hektár közöttin, 12, 21 ha fölöttin pedig 15,1%-uk gazdálkodik.

Persze ebben a jelenlegi nagyon kedvező helyzetben is érik a kisebbségi létet csalódások. (Pl. nem sikerült litván jelöltet a Sejmbe juttatniuk, időnként torzsalkodások fordulnak elő az istentiszteleti nyelvek dorgálásában, a szervezkedési szabadság csorbulása korábbi intézményt fenyeget stb.) Ám a civil kurázi sem hiányzik a lengyelországi litvánok „eszközrendszeréből”. Így pl. komoly tiltakozást váltott ki, hogy az egyik litván településközpontban határőr-laktanya létesüljön, mondván: ezzel a lengyelországi javára változik meg a település etnikai összetétele. A külföldi litvánok finanszírozásában 1999-ben felavatott 2,5 ezer m²-es kulturális centrum ezzel szemben a helyi lakosság részéről a gyors és rendezett birtokbavételre és „belakásra” szolgál példaként. Ugyancsak civil kezdeményezés Antanas Baranaska 1857 és 1902 közötti sejni püspök és költő szobrának megalkotása és felállítása (1999. szeptember). Ez egyszersmind üzenet is a lengyel–litván sorsközösség erősítésére a püspök egyik kijelentésére, a „sum gente Lithuanus, natione Polonus”-ra történő emlékeztetéssel.

Futala Tibor

A soknemzetiségű homeli régió az 1920–1930-as években

Picukov, V. P. – Starovojtov, M. I.: Gomel'sina mnogonacional'naā (20-30-e gody XX veka). Vypusk I. Gomel'. Gomel'skij gosudarstvennij univeritet im. F. Skoriny, 1999. 175 p.

A homeli régió (ma Fehéroroszország Homeli területe) a többi fehérorosz vidéknél is bonyolultabb módon került Fehéroroszországhoz. Az 1917. februári oroszországi forradalom után a fehérorosz nemzeti mozgalom célja a területi autonómia megteremtése volt,